

В. „Сега“ от 27 април 2015 г., с.14

Ангел С. Стефанов, член-кореспондент на БАН

НИКАКВИ ПРОМЕНИ НЕ МОГАТ ДА СПАСЯТ ЗАКОНА ЗА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ

Напоследък в научните среди се засили дискусията относно необходимостта да се внесат належащи промени в настоящия Закон за развитието на академичния състав в Република България, а МОН излезе с предложение за законопроект за изменение и допълнение на този закон. Тук искам накратко да поясня, защо усилията за изменение на ЗРАСРБ, дори да изхождат от сериозна загриженост за промяна на порочните практики, които той позволява, са напразни.

Да си представим, че в рамките например на две години в пет (от педесетте) университета у нас се избират пет професора в една и съща научна специалност. Тези избори няма да са съизмерими по критериите за постигнати научни резултати и качество на преподавателската дейност, понеже научните журита (НЖ), които препоръчват кандидатите, са различни, различни са и факултетните съвети, които вземат решения за назначенията на професорска длъжност след съответните препоръки от страна на НЖ. Очевидно е, че така назначените по ЗРАСРБ професори ще имат различна научна тежест и разпознаваемост сред съответната научна общност. Тук дори не коментирам причините за известния на всички – и неизкореним при нашите условия – недъг при съставянето на самите НЖ, чиито членове в 99 процента от случаите подкрепят кандидатите за научни степени и академични длъжности.

За да се избегне всичко това, в проектозакона на МОН за изменение на ЗРАСРБ се изисква въвеждането на „Минимални национални изисквания към кандидатите за придобиване на научни степени и за заемане на академичните длъжности“. На пръв поглед, това е подобрене на сега действащия закон в правилна посока, с цел избягване на

посочените различия в избора на доктори, доктори на науките и при назначаване на академични длъжности. Коя организация обаче, или комисия на национално равнище, би се заела с изработването на такива минимални национални изисквания във всички научни специалности, които да имат задължителен характер, като се има предвид отдавна напредналата диференциация на научното знание в стотици дисциплини, всяка със своя изследователска, публикационна и обучителна специфика?

Но нека допуснем, че минималните национални изисквания са налице. Кой тогава ще оценява изпълнението на тези изисквания от страна на кандидатите за научни степени и академични длъжности? Според проектозакона на МОН тази оценка се вменява на НЖ. Добре, но в случай, че членовете на НЖ решат, че дадена процедура не може да продължи, защото споменатите национални критерии не са изпълнени, то излиза, че това НЖ е избрано, започнало е работа, за която членовете на журито би следвало да получат някакво овъзмездяване, но без да пишат рецензии и становища. А именно за тях те биват възнаграждавани като експерти и те де факто стоят в основата на избора на доктори и на препоръките към факултетните или научните съвети за назначаване на академична длъжност. Да погледнем към следния странен казус: възможно е НЖ да препоръча доцент X за професор и факултетният или научен съвет да не го назначи на тази академична длъжност, както и НЖ да реши, че доцент X не удовлетворява минималните национални изисквания, а съответният съвет да е на друго мнение и да реши да рестартира конкурса.

С други думи ясно се вижда, че опитите за подобрене на ЗРАСРБ водят само до усложняване на изборните процедури. Този закон не може да бъде подобряван с каквито и да са допълващи промени, защото те не засягат самата му същност. А тя е избор на различни НЖ за всяка отделна процедура по академично израстване, който позволява приятелските

гласувания. Критично настроени към работите на даден кандидат колеги просто избягват членство в НЖ, за да нямат неприятности с шефове и кандидати за бърза или незаслужена кариера.

Алтернативата е нов закон за научните степени и – бих се върнал към старата дума – научни звания. Този нов закон може да вземе добрите съставки от действащия преди ЗРАСРБ закон, като изостави регламентиранияте в него структури, водещи до лоши практики.

Тук веднага мога да бъда заподозрян, че искам връщането на старата ВАК, която много колеги – и до голяма степен с право – ненавиждат. Отговорът ми е и да и не. Предлагам учредяването на Национална атестационна комисия, но със следните радикални промени в сравнение с бившата ВАК.

Първо, без никакъв Президиум, защото реално погледнато, специалистите, които имат професионалното и морално право да оценяват своите колеги, бяха в Специализираните научни съвети (СНС), едни и същи за цялата страна, които предлагам да се възобновят. В тематично широките научни направления трябва, разбира се, да има няколко СНС по различни дисциплини, като техният числен състав да е примерно от 7 до 10 човека, утвърдени специалисти в областта, по която се хабилитира колега или се пледира за научна степен. Членовете на СНС могат да се предлагат от съответните професионални колегии, или да се избират по предварително заложените от колегиите критерии с конкретни „граници“, отчитащи тяхната научна видимост в национален и международен контекст. Решенията на СНС би следвало да се вземат с тайно, а не с явно гласуване, какъвто е сега случаят с гласуването в НЖ. По такъв начин се избягва назначаването на уникални добронамерени НЖ за всеки един отделен кандидат.

Второ, междинните звена – научните комисии в структурата на бившата ВАК – които функционираха над СНС, могат да се запазят, но с малък членски състав, и което е твърде съществено, без да имат право да преразглеждат решенията на научните съвети. Задачата им е само да следят за процедурни нарушения и прикриване на плагиатство, като имат правото да искат, и то евентуално само веднъж, преразглеждане на опорочена по някакъв начин процедура от същия СНС, през който тя е преминала.

Един нов закон за научните степени и звания, основан на това предложение, би бил много по-справедлив от ЗРАСРБ, защото няма да носи неговите недъзи. Вместо различните НЖ по една и съща дисциплина, или както се казваше съвсем доскоро, по един и същи шифър, ще има един единствен СНС за цялата страна, с определен мандат за своето функциониране. Избираните от СНС доценти и професори ще бъдат отново „национални“, като отпада и тежобата за измисляне на всякакви минимални национални изисквания, прилагани от разнородни НЖ.

Ангел С. Стефанов, член-кореспондент на БАН